

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «МІЖДЕРЖАВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ
І РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ
(1991-2019)»**

**Спеціальність А4 Середня освіта (Історія)
Освітня програма «Середня освіта (Історія)»**

Здобувача вищої освіти освітньо-
кваліфікаційного рівня «бакалавр»
Біловус Оксани Андріївни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

доктор історичних наук, професор
Алексієвець Микола Миронович

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор історичних наук, професор
Зуляк Іван Степанович

Тернопіль – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
РОЗДІЛ ІІ. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І РП	18
РОЗДІЛ ІІІ. УКРАЇНА І ПОЛЬЩА: НАПРЯМИ, ПОДІЇ І ТЕНДЕНЦІЇ МІЖДЕРЖАВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	23
РОЗДІЛ ІV. НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ПРАЦІ У ЗАГАЛЬНОШКІЛЬНОМУ КУРСІ З ІСТОРІЇ	50
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65

ВСТУП

Актуальність теми. У переддень 35-річчя нового означення України як держави у світі особливу увагу привертають її міжнародні відносини, зовнішньополітичні взаємини з країнами-сусідами. Це було одним із першорядних завдань у 1991 р., як бачимо, від його розв'язання залежить напряду українська державність у 2026 р. За цей час світ зазнав багатьох радикальних змін – нові виклики, інші відповіді, революційні трансформації переживає Українська держава, особливо за умов російсько-української війни.

Окремим питанням у долі України, як і в історії Польщі, завжди виокремлювалися українсько-польські міждержавні взаємовідносини. Досліджуваний період засвідчив новий якісний їх рівень. Не треба бути пророком, щоб і надалі зауважити їх одну із визначальних ролей у житті обох країн. Наскільки позитивом це звучатиме для них, насамперед, залежить від українців і поляків, науковців. У цьому ключі, особливої ваги в історичному просторі набуває глибокого вивчення й осмислення українсько-польської співпраці зазначеного періоду в політико-економічному вимірі. Водночас, нині, коли помітного впливу набувають різноманітні інформаційні джерела, що значною мірою формують суспільну свідомість, історичні дослідження та виважене слово науковців і пропагандистів мають першочергове значення. Зауважимо, що у Польщі, як і в Україні, багато російської пропаганди. Вона особливо активна на ультраправому фланзі, а також серед частини соціальних груп. Найголовніше, що можуть зробити наші народи у відповідь – не злитися і не підживлювати наративи росіян. Бо в обох країнах завжди знайдуться люди, які будуть чубитися через події 50-, 80- чи 100-річної давнини. На наш погляд, зараз не той момент для таких суперечностей. Вони не приносять користі і відволікають від справді важливого. А ключова політична реальність полягає в тому, що Україна і Польща близькі партнери, вони разом протистоять російській федерації.

Українська, як і польська історична наука паралельно із модернізацією національних державностей витворюють свої бачення історіографічного процесу. Уже у новітній час, намагаючись віднайти власні національні основи розбудови країн на основі використання зарубіжного досвіду та з врахуванням сучасних міжнародних координат. Якщо на сьогодні можемо говорити про певні успіхи національних соціально-гуманітарних наук у контексті розробки низки проблем наших історій і співпраці, візій усесвітніх, і дискусій, появу нових ліній історіописання, то побачимо деякі особливості й тенденції у новітній період, які ще потребують фахового розв'язання. Зрештою, що є природно у ході історичного розвитку двох держав.

Зазначимо, що останнім часом, природно, з'явилася значна кількість праць з українсько-польського співробітництва. Кожна з порушених проблем, у т.ч. і взаємовідносин наших країн у політико-економічному аспекті, наповнювалася новим, реальним змістом, коригуючи попереднє бачення історії міжнародних взаємин двох сусідніх країн, а самі вони проходили наступні етапи у своєму розвитку. Тож нині є, з одного боку, багата база для дослідження українсько-польських зв'язків означеного часу, а з другого, – постійна потреба їх цілісного вивчення на новій джерелознавчій та науково-методологічній основах, що актуалізує появу запропонованої бакалаврської роботи, яка з огляду на попередні зауваги, є затребуваною часом і надважливою актуальністю. Її підготовка є своєчасною і не викликає заперечень. Тільки досліджуючи важливі питання українсько-польської співпраці можна врахувати її уроки і рухатися вперед у цих непростих умовах міжнародного облаштування. Все це посилює актуальність започаткованої праці.

Бакалаврська робота виконана у рамках комплексної теми кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Україна- Європа-Світ: історико-гуманітарний та безпековий вимір розвитку» (державний реєстраційний номер 0125U003708), 10.2025-12.2030.

Мета і завдання роботи. Враховуючи актуальність теми та спираючись на праці як українських, так і польських авторів, визначено за **мету**: з'ясувати основні етапи, специфіку та тенденції українсько-польського співробітництва в політико-економічній сфері упродовж означеного періоду, а також показати його вплив на розвиток національних економік в контексті сучасних вимог та окреслити можливі шляхи подальшої економічної взаємодії двох держав.

У межах поставленої мети передбачається розв'язання таких науково-дослідницьких **завдань**:

- виявити та охарактеризувати стан наукової розробки проблеми, джерельні засади та методологію праці;
- дослідити історико-політичні передумови формування економічного співробітництва України і Республіки Польща, їх нормативно-правове та інституційне забезпечення;
- з'ясувати основні напрями, події і тенденції міждержавного економічного співробітництва України і Польщі в означений період;
- розглянути пріоритети економічних взаємовідносин між Україною і РП та їх вплив на економіку обох держав;
- проаналізувати виклики та перспективи співробітництва між Україною та Польщею, окресливши можливі шляхи зміцнення двостороннього партнерства;
- показати пріоритетні напрями педагогічного застосування проблематики з українсько-польського економічного співробітництва на прикладі занять із всесвітньої історії в загальноосвітніх школах.

Об'єктом праці є українсько-польські міждержавні відносини в означений історичний період.

Предмет дослідження становить історичний процес економічного співробітництва України і Республіки Польща в 1991-2019 рр., основні етапи, події, специфіка їх та тенденції, проблеми й перспективи подальшого розвитку двосторонніх українсько-польських економічних зв'язків в європейсько-атлантичному контексті.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період від грудня 1991 р., тобто від визнання державної незалежності України Польщею і, практично, початком рівноправних взаємовідносин між двома самостійними країнами як повноцінними суб'єктами міжнародних взаємин, двох незалежних країн. Верхня межа означена співробітництвом України і Польщі до 2019 р. часу суттєвого поглиблення українсько-польської співпраці стратегічного характеру в контексті нового облаштування світоустрою.

Методологія запропонованого дослідження містить наукові принципи історизму та об'єктивності, загальнонаукові методи аналізу і синтезу, дедукції й індукції, спостереження, абстрагування, опису, моделювання; конкретно-історичні: ретроспективний, хронологічний, історико-порівняльний, проблемно-історичний, структурно-системний, синхронний та метод порівняння, а також міждисциплінарний та цілісно-комплексний підходи до розгляду порушених у роботі науково-дослідницьких завдань, їх розв'язання у динаміці та визначеній історичній часовій послідовності, систематизації значної кількості історичних фактів, що уможливили виявити спільне й відмінне у становленні міждержавного економічного співробітництва між нашими країнами у досліджуваний період.

Теоретичне значення роботи полягає у намаганні цілісно розглянути українсько-польське економічне співробітництво у зазначений у праці історичний період, визначити їх характер, особливості, виявити основні пріоритети, проблеми й перспективи, на основі новітніх історичних джерел та науково-методологічних засад зробити самостійні узагальнення та висновки з означеної проблематики.

Практична цінність одержаних результатів у праці полягає у використанні різноманітних історичних джерел, і вітчизняних, і зарубіжних, переважно польських, для висвітлення однієї зі складових багатостороннього співробітництва України та Республіки Польща, а саме економічної. Це дає змогу показати її роль у розбудові двох незалежних держав на сучасному етапі.

Фактологічний матеріал, зібраний у дослідженні, може бути використаний у подальших наукових розвідках із порушеної проблематики, а також застосований у просвітницькій діяльності серед населення двох держав. Крім того, він становить практичну основу для висвітлення економічних питань у загальноосвітніх навчальних закладах.

Апробація результатів бакалаврської роботи. Одержані основні результати, узагальнення, висновки й матеріали бакалаврської роботи обговорювалися на засіданні кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, у виступах на науково-теоретичних конференціях молодих науковців університету (2024-2026 рр.), а також у практичній роботі у загальноосвітній школі.

Структура бакалаврської роботи визначається її метою і науково-дослідницькими завданнями та складається зі вступної частини, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історіографія запропонованої досліджуваної проблеми поступово поповнюється працями українських і зарубіжних авторів, нагромаджуючи значний потенціал вивчення складних процесів міжнародного співробітництва України із зарубіжними державами, зокрема, з країнами Центрально-Східної Європи, у т.ч. і Республікою Польща. Українсько-польські взаємовідносини після проголошення незалежності нашої країни стали предметом активного їх дослідження науковцями і в Україні, і в Польщі. Зазначимо, що розгляд поставленого питання охоплює співпрацю України і Польщі у різних сферах суспільно-політичного життя: політиці, економіці, міжнародних відносинах, духовності, науково-освітній площині тощо. Упродовж майже 35-и років українські і польські дослідники нагромадили значний масив аналітичних праць, у яких дається оцінка розвитку двосторонніх державних відносин, а також конкретних факторів і обставин, що їх визначали та впливали на формування залежно від внутрішнього і зовнішнього аспектів у досліджуваний період.

Історіографію з питань українсько-польських відносин упродовж 1991-2019 рр., маємо на увазі і вітчизняну, і польську, можна умовно поділити на два етапи: перший, це початковий період після здобуття незалежності двох країн, що на наш погляд, охоплює 1991-1995 рр., у цей час предметом дослідження були загальні праці з історії України і Польщі, їх взаємовідносин у різних сферах розвитку суспільств. І другий – 1998-2019 рр. – значне поживлення дослідження з проблем міждержавних відносин між Україною і Польщею у політиці, зовнішніх відносинах, гуманітарному вимірі, а також в економічній галузі. Плідно працюють у вивченні порушених проблем науковці Інституту історії України НАН України, Інституту всесвітньої історії НАН України, Львівського національного університету ім. І. Франка, Чернівецького національного

університету ім. Ю. Федьковича, Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка та інших науково-освітніх установ нашої країни.

У цій бакалаврській роботі використано значну кількість загальних праць і досліджень, які визначають основні параметри українсько-польського державного співробітництва в економічній галузі в окреслених часових та просторових межах. Загалом, історіографічний аналіз ведеться за проблемно-історичним та країнознавчим принципами. Такий методологічний підхід дає змогу умовно поділити стан розробки проблеми на дві групи.

Зокрема, перша група – це роботи загального характеру, в яких питання українсько-польських зв'язків, у т.ч. в економічній сфері, згадуються лише побіжно, однак фактологічний матеріал, узагальнення авторів допомагають чіткіше зрозуміти пріоритети, особливості, зміст багатьох подій і процесів, пов'язаних із формуванням українсько-польських державних відносин в окремих складових суспільно-політичного життя двох країн в сучасних умовах. У цьому зв'язку варто назвати праці Л. Зашкільняка і М. Крикуна [1], А. Гальчинського [2], Г. Зеленько [3], Л.Зленка [4], О.Горенка [5], М. Кріля [6], С. Лотоцького і С. Трохимчука [7], О. Івченка [8], М. Янків [9], В. Ярового [10], Л. Алексієвець, М.Алексієвця, Н.Чорної [11] та ін. У вказаних дослідженнях автори предметно та фахово на основі широкого використання різноманітних історичних джерел та новітньої науково-методологічної бази розглядають питання міжнародних відносин досліджуваного періоду, аналізують основні напрями, пріоритети та науково-концептуальні засади зовнішньої політики України та Республіки Польща, геополітичні траєкторії двох держав, різні аспекти їх участі в міжнародних організаціях, місце України і Польщі у новітній системі європейських координат. Зазначимо, що у цих працях закладено теоретичні засади вивчення міжнародної діяльності України та Польщі, їхньої зовнішньополітичної активності, а також сформовано концептуальне підґрунтя для подальших досліджень. Крім того, подано широкий масив джерелознавчої бази, що створює основу для розвитку майбутніх наукових розвідок та забезпечує можливість комплексного аналізу співпраці між Україною та

Республікою Польща у різних сферах суспільно-політичного та соціально-економічного життя.

У цьому контексті відзначимо також праці Л. Гайдукова, Л. Губерського, В. Кременя [12], С. Андрущенко (Гринько) [13], В. Литвина [14], а також колективну монографію за редакцією Ф. Рудича [15], ін. Вказані автори заторкують окремі аспекти українсько-польських відносин, роблять спроби визначити стан та перспективи формування відносин України з країнами ЦСЄ, у т.ч. із Республікою Польща. Зазначимо, що у 1990-х рр. означену проблематику вивчають і зарубіжні вчені Н. Дейвіс [16], Б. Візімірська [17], Я. Новаковський [18], Я. Онишкевич [19], Б. Геремек [20] та ін. Науковці зробили спроби комплексно та об'єктивно охарактеризувати процеси кінця ХХ ст. і визначити перспективи якісно нових відносин між нашими державами, використовуючи широке коло історичних джерел, присвячених основним напрямам співпраці між Києвом та Варшавою.

До другої групи належать праці українських і польських авторів, предметом вивчення яких є становлення і розвиток українсько-польських відносин, зокрема, безпосередньо у політично-економічному контексті. Підкреслимо, що малочисельні розвідки українсько-польської співпраці на початку 1990-х рр. відчутно зростають наприкінці 1990-х років – на початку ХХІ ст. До числа перших монографічних праць взаємовідносин України і Польщі треба віднести публікації Л.Алексієвець і В.Гевко [21], Л. Алексієвець і І. Ільчук [22], К. Кіндрата і С. Трохимчука [23], О. Бабак [24], Л. Стрільчук [25-26], ін. В означених наукових працях автори трактують міждержавні зв'язки України з РП як органічну частину системи міжнародних відносин у сучасних умовах облаштування світоустрою. У цілому, як засвідчує їхній аналіз, ці праці містять цінний матеріал щодо якісно нової моделі взаємодії між Україною та Польщею. Вони висвітлюють перші кроки становлення й розвитку українсько-польських відносин у новітній системі європейсько-атлантичних координат, що ґрунтується на подоланні залишків колишньої заангажованості та виробленні нових підходів до висвітлення співпраці двох держав. Крім того, у працях

об'єктивно подано конкретні історичні події й процеси у контексті викликів та ризиків сучасної доби.

Варто відзначити, що наприкінці 1990-х років розпочався новий етап поглибленого вивчення співробітництва між Україною та Польщею. Ці праці спиралися на широку джерельну базу та новітні методологічні підходи до висвітлення різних аспектів українсько-польської взаємодії в нових історичних умовах. У цьому контексті особливо доречно розглянути питання економічного співробітництва між двома державами.

Огляд наукових праць, у яких розглядаються питання взаємодії між обома країнами в економічній сфері, засвідчує, що, переважно, автори намагаються уже показати позитивну динаміку в економічних взаєминах проти початкового етапу налагодження зв'язків між Україною і РП. Серед праць, присвяченим проблемам українсько-польського співробітництва в економічній сфері варто назвати, насамперед, дослідження В. Борщевського [27-28], В. Глібова та Д. Горуна [29], С. Пирожкова та О. Крамаревського [30], П. Чернеги [31], Д. Васильєва і Л. Чекаленко [32], І. Афанасєва [33], ін. Над різними питаннями українсько-польської співпраці міркували у своїх роботах такі науковці, як С. Писаренко [34], Н. Рудіченко [35], Б. Андрушків та Я. Бакушевич [36], Ф. Медвідь [37] та ін. Науковці на основі широкого використання різноманітних історичних джерел розглянули динаміку, зміст і рівень формування економічної складової українсько-польських міждержавних стосунків у досліджуваний період. На думку вказаних авторів, в економічному співробітництві двох держав спостерігається позитивна динаміка, особливо в торговельно-інвестиційному секторі економіки, намічається позитивна тенденція в економічних взаєминах між Україною і Польщею на перспективу. Відшукуючи додаткові можливості розвитку економічної взаємодії між Києвом і Варшавою, автори особливо акцентують на розвиткові паливно-енергетичної сфери та торговельно-інвестиційного сектору взаємодії двох держав.

Зважаючи на очевидну практичну значущість українсько-польського співробітництва, ці науково-досліджувані завдання залишаються нагальною

потребою подальшого дослідження. Оскільки проведений огляд спеціальної літератури говорить про те, що основний акцент робиться на вивчення загальних аспектів українсько-польської взаємодії, за невеликим винятком співпраці в окремих складових суспільного життя. Тож наукова актуальність запропонованої роботи, присвяченої економічному сектору, є надважливою у сучасних умовах, особливо нині за умов російсько-української війни, коли розвиток економіки відповідно до викликів сьогодення фактично є другим фронтом.

Джерельна база дослідження. У сучасних умовах глобалізаційних змін становлення новітньої системи відносин між Україною і Польщею та поглиблення двосторонніх міждержавних стосунків особливого значення набувають проблеми джерельних основ їх вивчення, виявлення видової структури використання джерел, особливо документів і матеріалів, створення єдиного комплексу взаємовідносин між Києвом і Варшавою у контексті цілісної системи міжнародних відносин. Лише репрезентативність та забезпеченість необхідної кількості історичних джерел уможливить виконати поставлені мету і науково-дослідницькі завдання.

Дослідження українсько-польського економічного співробітництва визначається особливістю запропонованої теми та містить широкий спектр історичних документальних, науково-аналітичних праць і медійних джерел різного роду, а саме офіційні документи міжнародних організацій, офіційних документів і нормативних актів України і Республіки Польща, аналітичних праць українських і зарубіжних науковців, переважно польських, що створює цілісну систему використаних джерел, яка, як нам видається, комплексно та об'єктивно відображає економічні українсько-польські відносини на сучасному етапі. За змістом і характером історичних джерел, їх походженням, можна умовно виділити офіційні документи міждержавних взаємовідносин (договори і угоди, двосторонні: міждержавні, міжвідомчі, міжурядові); багатосторонні міжнародного значення; підсумкові матеріали зустрічей на світовому рівні; протоколи міждержавно-політичних й дипломатичних перемовин, спільні

комюніке, конвенції, меморандуми, а також щорічні, щоквартальні звіти про працю окремих відділів, управлінь та відомств державної влади України і РП.

Загалом, історичні джерела дослідження порушеної теми можна класифікувати на такі основні групи:

- документальні матеріали офіційних державних інституцій та влади України і Польщі;

- нормативні акти, договори, угоди, протоколи тощо;
- міжнародно-правові акти;
- мемуари і спогади державних і громадсько-політичних діячів;
- матеріали української і польської періодики;
- спеціальні аналітичні роботи українських і польських науковців;
- статистичні матеріали;
- Інтернет-ресурси;
- енциклопедично-довідкові матеріали.

Закономірно, що серед документальних матеріалів виділено джерела законодавчого характеру. До найважливіших з них, на нашу думку, можна віднести:

- Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 [38];
- Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. [39];
- Декларація про основні принципи та напрями розвитку українсько-польських відносин від 13 жовтня 1990 р. [40];
- Декларація про умови та напрями партнерства і співробітництва між Україною і Польщею в галузі торгово-економічних відносин від 17 серпня 1994 р. [41];
- Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво між Україною і Польщею [42].

Зауважимо, що перелік документів про українсько-польські відносини постійно розширюється і модернізується відповідно до вимог часу. Не можемо оминути, у цьому зв'язку, таких офіційних матеріалів, як заяви Президентів,

Прем'єр-міністрів і Міністрів, загалом високопосадовців усіх рівнів України і Польщі [43], що дало змогу поглибленіше вивчати окремі галузі двостороннього співробітництва в економічній галузі на новій нормативно-правовій базі згідно з викликами часу.

Важливим джерелом дослідження поставленої теми і науково-дослідницьких завдань стали Закони України і РП про ратифікацію двосторонніх угод у сферах економіки, торгівлі, енергетики, а також документальні матеріали, пов'язані з інтеграцією України і Польщі до ЄС і НАТО, особливо в яких РП відігравала надважливу роль як лобіст українських інтересів у різноматнітних європейсько-атлантичних структурах та у постановах польського уряду щодо підтримки України, особливо після повномасштабного вторгнення РФ, що визначає пріоритети різної економічної, військової допомоги тощо.

Джерельну базу доповнюють опубліковані збірники документів і матеріалів, зокрема:

- Зібрання чинних міжнародних договорів України [44];
- Україна-Польща: міждержавні документи [45];
- Міжнародні відносини України та Республіки Польща: збірник документів [46];
- Двосторонні документи з державами-членами ЄС щодо співробітництва в сфері інтеграції [47] та ін.

Підкреслимо, що через специфіку теми важливу групу джерел праці становлять матеріали офіційної статистики України і Польщі, статистичні збірники, аналітичні довідкові видання, загальнодержавні та місцеві інформаційні бюлетені, а також аналітично-бібліографічні покажчики, матеріали Інтернет-сайтів (посольств, міністерств, відомств, політичних і громадянських організацій обох країн). У процесі вивчення теми важливої ролі надано використанню українських і польських періодичних видань, особливо матеріалів регіональних друкованих періодичних видань, а також розмов з польськими колегами, пересічними громадянами України і Польщі щодо їх взаємодії.

Отже, використання усієї доступної джерелознавчої бази дослідження свідчить, що її цілком достатньо для розв'язання поставлених мети, науково-дослідницьких завдань, розгляду і поглибленого вивчення багатьох аспектів запропонованої проблематики.

Методологія дослідження. Вивчення складних процесів українсько-польського економічного співробітництва здійснено на науково-теоретичній системі наукових принципів і методів аналізу зазначеної проблематики, використання сучасного понятійно-категоріального апарату. У цьому зв'язку, підкреслимо, що розглядаємо міждержавні економічні відносини як складний процес формування системи різних виробничих, торговельно-інвестиційних, енергетичних, науково-технічних та інших зв'язків між національними економіками країн, що базується на міжнародному розподілі праці. Відзначимо, що лише системне використання наукової методології як комплексу органічного поєднання сучасних принципів, методів та підходів до історичних досліджень уможливорює цілісне вивчення українсько-польських економічних відносин.

Під час вивчення основних питань економічної співпраці між Україною і РП використано такі основоположні принципи, як історизм та об'єктивність. Принцип історизму дозволив розглянути історичні факти й події у розвитку економічної взаємодії між Україною і Польщею в конкретній ситуації, у взаємозв'язку, у русі з врахуванням дії державних установ в їхній еволюції у контексті якісно нової системи міжнародних стосунків, сприяв визначенню основних етапів і напрямів у взаємодії двох країн, її перспективи на майбутнє.

Принцип об'єктивності слугував аналізу основних тенденцій й закономірностей у формуванні українсько-польських економічних відносин у досліджуваній період, розгляду всіх позитивних й негативних факторів впливу на розвиток, усієї повноти і доказовості наукових фактів, їх реальності і достовірності. У процесі дослідження означеної проблеми авторка намагалася дотримуватися принципу об'єктивності, неупередженого підходу до оцінки історичних фактів та явищ у розвитку економічних відносин між двома країнами, врахування різноманітних факторів, що впливали на їх зміст і динаміку.

Важливе місце у науково-концептуальному забезпеченні розгляду складних процесів українсько-польського економічного співробітництва належить загальнонауковим (синтез, аналіз, індукція, дедукція, спостереження, моделювання, ін.) та спеціально-історичним (хронологічний, синхронний, метод періодизації, порівняльно-історичний, ретроспективний, системно-структурний, ін.) методам та підходам (міждисциплінарний, комплексний, множинний) наукового дослідження українсько-польських відносин у сучасних умовах. Синхронний метод сприяв вивченню різноманітних явищ та подій, що відбувалися в різних місцях двох країн, уможливив виявлення як загальних, так і особливих властивостей, факторів і явищ у різних напрямках економічної співпраці між двома країнами. Діахронний метод уможливив вивчення історичних подій і процесів в усій конкретності з урахуванням їх еволюції, визначити основні етапи взаємодії України і РП в економічній галузі. Системно-структурний метод дав змогу розглядати окремі об'єкти як систему, що складається із різноманітних елементів із чітко визначеними функціями. Статистичний метод допоміг розглянути різні процеси в економічному співробітництві, зібрати статистичні дані, обґрунтувати їх ступінь повноти і достовірність. При цьому, зрозуміло, що тільки цілісне використання необхідних наукових методів забезпечує дослідження основних завдань праці.

Таким чином, методологія дослідження українсько-польських економічних відносин охоплює широкий спектр наукових принципів, методів і підходів, що забезпечило їх цілісний аналіз та глибоке розуміння складних явищ і процесів, які відбувалися у сфері економічних відносин між двома країнами, а також визначило пріоритети їхнього подальшого розвитку.

Загалом проведений аналіз у першому розділі започаткованого дослідження переконливо засвідчує, що значна кількість праць українських і польських дослідників, різноманітність доступних історичних джерел та застосування новітньої наукової методології уможливили виконання поставлених мети й дослідницьких завдань щодо становлення, зміцнення та розвитку економічного співробітництва між двома державами у досліджуваний

період, а також окреслили перспективи його подальшого розвитку з урахуванням викликів сучасності.

РОЗДІЛ II

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І РП

Після здобуття Україною незалежності одним із головних завдань було створення міцної нормативно-правової бази, необхідної для ефективного формування українсько-польського співробітництва у різних сферах суспільного життя на загальноприйнятих принципах міжнародного права та його інституційного забезпечення. Створення договірно-правових основ міждержавних відносин між Україною і Республікою Польща виявилось складним і тривалим процесом, який зазнавав значного впливу радикальних перетворень у Центрально-Східній Європі на сучасному етапі. Наприкінці 1990-х років договірно-правова база між Україною і Польщею налічувала понад 350 міжнародних договорів, які належним чином корегували усі сфери українсько-польської взаємодії, це, переважно, офіційні акти міждержавного характеру, зокрема: договори, спільні заяви, меморандуми, протоколи та ін. Практично вони відображали реальний стан взаємовідносин між нашими країнами, у т.ч. і в соціально-економічній сфері життя.

На нашу думку, для конкретнішого розуміння ролі договірно-правової бази у формуванні міжнародних відносин між Україною і Польщею варто визначити основні етапи її становлення і розвитку. Враховуючи події, конкретні обставини, формування окремих міждержавних інституцій, можна умовно виокремити два основні етапи створення нормативно-правової бази українсько-польських стосунків у досліджуваній період. Зокрема, перший етап, що охоплює 1991-1998 рр., для якого характерним було налагодження стосунків між обома незалежними державами, які містили, насамперед, офіційні візити вищого керівництва, встановлення дипломатичних відносин, інших інституцій у суспільно-політичній, торговельно-економічній сферах та у вирішенні транскордонних питань тощо. Щодо економічного співробітництва, то

відбувалися перемовини на державному рівні, а також контакти різних складових економіки двох країн на початковому етапі, переважно у торговельно-інвестиційному секторах. Щодо другого етапу, який охоплював кінець 1990-х років – 2019 р., то для нього прикметним був розвиток українсько-польських дипломатичних відносин і час поглиблення довіри та взаєморозуміння між нашими народами і країнами.

Відзначимо, що ще за часів СРСР українці і поляки розпочали розвивати деякі відносини в умовах неповного політичного суверенітету. Важливими були документи початкового етапу становлення взаємодії між Україною і РП. У цьому зв'язку підкреслимо, що становлення договірно-правової бази двосторонніх міждержавних зв'язків між Україною і Польщею відбувалося упродовж усього досліджуваного періоду, але найбільш фундаментальними, безумовно, є документи, ухвалені на початковому етапі, саме вони заклали основи взаємовідносин, їх розвитку в подальшому. Так, Польща першою стала державою, яка визнала незалежну Україну – це сталося 2 грудня 1991 р., а 4 січня 1992 р. держави встановили повноцінні дипломатичні відносини. Це позитивно відбилося на розвитку українсько-польських стосунків у різних сферах суспільно-політичного життя, практично розпочався новий етап міждержавних двосторонніх відносин уже як незалежних держав та повноцінних суб'єктів міжнародних відносин.

Упродовж 1991-1993 рр. між Україною і РП було укладено чимало угод і договорів у різних сферах життя, які започаткували засади в нормативно-правовому контексті для подальшого поглиблення співпраці між державами. При цьому, для їх реалізації утворилися відповідні організаційно-інституційні установи, покликані забезпечити міждержавні контакти. У цей час було підписано такі важливі документи, як «Консульська конвенція між Україною і Республікою Польща» [48], «Угода про торгівлю й економічне співробітництво» [48], ін. У грудні 1992 р. було підписано Угоду про співробітництво прикордонних воєводств-областей Польщі та України, а в січні 1993 р. – Угоду про взаємне заохочення та захист інвестицій [49, с. 58]. Для їх реалізації

створювалися перші координаційні центри, зокрема: Міжурядова українсько-польська змішана комісія з питань торговельного та економічного співробітництва (січень 1993 р.), а також Міжурядова Координаційна рада з питань міжрегіонального співробітництва (травень 1993 р.) [49, с.60]. У цей час було підписано Протокол про створення Консультаційного комітету Президентів (ККП) Республіки Польща та України [50] та ін. На правничому рівні взаємини між Україною і Польщею закріплено у всеосяжному Договорі про добросусідство, дружні відносини і співробітництво 18 травня 1992 р. Договір створено на принципах і нормах міжнародного права, суверенності та рівності. Цим Договором було започатковано надійну договірно-правову базу для розвитку міждержавних двосторонніх відносин у різних сферах суспільно-політичного життя на майбутнє, саме ним керуються країни і на сучасному етапі. Окрім статей політичного характеру, в Договорі містилися і статті, які стосувалися співробітництва між двома країнами і в інших галузях, зокрема, економічній. Далі статті цього надважливого документу про відносини між Україною і РП в економічній сфері дістали конкретизацію у наступних угодах і домовленостях між Україною і Польщею. Так, у березні 1994 р. було підписано Угоду між Урядами РП та України про торгівлю та економічне співробітництво [48], Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про економічне співробітництво (березень 2005 р.) [48], Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері телекомунікації і поштового зв'язку (березень 2005 р.), Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у галузі туризму (травень 2005 р.) [48] та ін. Аналіз договірно-правової бази становлення взаємовідносин між Україною і Республікою Польща впродовж 1990-х років переконливо стверджує про поглиблення відносин між державами. Так, у цей час було підписано понад 100 двосторонніх міждержавних відносин, які склали договірну основу для налагодження добросусідніх відносин на умовах рівноправності та взаємодопомоги. Формування нормативно-правових основ

міждержавних двосторонніх взаємин між Україною і Польщею уможливлювало конструктивний розвиток взаємодії між нашими країнами у майбутньому.

На кінець 1990-х років в основному була створена надійна нормативно-правова база, яка робила ефективнішим становлення і розвиток двосторонніх міждержавних відносин між Україною і Республікою Польща у різних сферах, у т.ч. й економічній. Цей надважливий для обох держав історичний процес розбудови юридичної інфраструктури взаємовигідних відносин включав підписання двосторонніх документів, що регламентували взаємовідносини між обома країнами у різних сферах суспільно-політичного життя та створення й ефективну дію різноманітних інституцій українсько-польської взаємодії, зокрема, консультаційних комісій і комітетів, форумів, зустрічей на різному рівні, парламентських груп, консульської служби та ін. Як зазначалося вище, політичним підґрунтям для розбудови рівноправних добросусідських взаємовідносин між Україною і Республікою Польща стало прийняття таких важливих міждержавних документів, як: Декларація про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин (жовтень 1990 р.), Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво (травень 1992 р.), Декларація про принципи формування українсько-польського партнерства (березень 1994 р.), Спільна декларація Президента України та Президента Республіки Польща (серпень 1996 р.), Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання» (травень 1997 р.) та інших документів, які регламентують взаємини двох країн в усіх галузях життя.

Відзначимо, що упродовж досліджуваного періоду в основних рисах було повністю, на нашу думку, стратегічне міждержавне українсько-польське партнерство в політичній сфері, що склало надійну юридичну базу і в інших галузях суспільно-політичного життя двох країн. На цей час в Україні і РП було утворено багато міждержавних інституцій щодо реалізації поставлених завдань міждержавного двостороннього співробітництва, діяльність яких сприяла налагодженню і поглибленню усталених політичних та економічних взаємовідносин і зміцненню контактів на всіх рівнях у різних сферах життя.

Наприклад, успішно функціонували такі міждержавні інституції, як, зокрема, Консультативний Комітет Президентів України і Польщі, Українсько-Польська міжурядова комісія з питань економічного співробітництва, Українсько-Польський економічний форум, Польсько-Українська фундація співпраці НАУСІ, ін. Добре себе зарекомендували також Форум партнерства Україна-Польща, Міжнародний Центр зустрічей студентської молоді України та Польщі.

В Україні і Польщі успішно діяла мережа консульських установ – генеральні консульства України у Республіці Польща в Гданську (з 22 серпня 1994 р.) і Кракові (з 15 серпня 1997 р.), а у Львові і Харкові працювали генеральні консульства Республіки Польща [51, с.3]. Як уже зазначалося, активно також функціонували та вносили свій вклад у налагодження добросусідських та союзницьких взаємовідносин між двома країнами українсько-польські й польсько-українські парламентські групи і комітети, а також Українсько-Польський та Польсько-Український форуми, які проводили різноманітні зустрічі на різних державних рівнях щодо встановлення і розвитку зв'язків громадськості України і Польщі [52].

Таким чином, упродовж 1991 р. та початку ХХІ століття Україна і Республіка Польща прийняли понад 350 різноманітних договорів і угод міждержавного та міжвідомчого характеру, створили міцну нормативно-правову базу для ефективного двохстороннього міждержавного співробітництва в усіх сферах життя. Надійною юридичною основою був «Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною і Республікою Польща», який юридично означив головні напрями українсько-польської співпраці, а, відповідно, за яким в подальшому держави приймали окремі угоди і домовленості в усіх сферах. Надійне договірно-правове й інституційне забезпечення робило ефективним двостороннє міждержавне співробітництво між нашими країнами. Ухвалені упродовж 1991 – початку ХХІ ст. базові документи склали юридичне підґрунтя українсько-польського співробітництва і, на нашу думку, продовжують залишатися без особливих змін до сьогодні.

РОЗДІЛ III

УКРАЇНА І ПОЛЬЩА: ОСНОВНІ НАПРЯМИ, ПОДІЇ І ТЕНДЕНЦІЇ МІЖДЕРЖАВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Значне місце у системі міждержавного двостороннього співробітництва між Україною та Республікою Польща посідають відносини в економічній сфері. На нашу думку, саме економічні зв'язки становлять основу українсько-польських стосунків. До того ж, після здобуття обома державами політичної незалежності торговельно-економічні відносини набули якісно нового виміру. Українсько-польська співпраця базувалася, в основному, на загальноприйнятих ринкових принципах, для яких прикметою було, по-перше, модернізація форм взаємодії та участь в інтеграційних процесах. Політичним підґрунтям для становлення і розвитку економічних відносин стало прийняття важливих міждержавних документів, які охоплювали основні питання, пов'язані з економічною співпрацею, зокрема, Угоди про торгівлю та економічне співробітництво (жовтень 1991 р.) [53], Угоди між Міністерством сільського господарства і тваринництва Польщі та Міністерства сільського господарства і продовольства України про економічну та науково-технічну співпрацю у цій галузі [54] та інші угоди і домовленості, які регламентували відносини двох країн в економічній сфері. Тоді ж було створено низку інституцій міждержавної економічної взаємодії між Україною і Польщею, зокрема, Українсько-польську змішану комісію з питань торгівлі та економічного співробітництва, що юридично створили основи для поглиблення економічних відносин між двома країнами. Саме міжнародні змішані комісії координували усі питання українсько-польських економічних відносин, розв'язували проблемні питання, вносили пропозиції для їх поліпшення тощо.

Тим самим було створено договірну інфраструктуру для розвитку економічного партнерства та його інституційного забезпечення.

Проте економічне співробітництво початку 1990-х років, як і політичне відбувалося переважно на рівні декларації, без практичної реалізації, що пов'язано, насамперед, з геополітичною невизначеністю та економічною кризою, яку переживали обидві держави [55, с. 30].

У 1990-х роках інтенсивність польсько-української економічної співпраці була передусім функцією стану польської і української економіки, що розпочала ринкові реформи у рамках трансформації між нашими державами, а головою формою цієї співпраці був торговельний обмін.

Зауважимо, що напередодні здобуття Україною незалежності у Польщі сформувалися сприятливіші передумови соціально-економічного розвитку, ніж у більшості інших постсоціалістичних країн. Хоча економіка Польщі була зорієнтована на Радянський Союз, вона не мала настільки тісного переплетення господарських зв'язків із радянськими республіками, як Україна. В Україні ситуацію ускладнювали нераціональне територіальне розміщення промислових підприємств та значна монополізація господарських структур. Польська Народна Республіка, залишаючись частиною соціалістичного табору, зберігала вагомий приватний сектор, який помилково вважали однією з головних причин уповільненого соціально-економічного розвитку країни. Водночас, саме приватний сектор, а також близькість до ринкової економіки західних держав сприяли накопиченню Польщею позитивного досвіду управління якістю, фінансами та збутом, що забезпечило добру репутацію польським товарам за кордоном, насамперед, у країнах Східної Європи [24, с. 75].

Не менш важливим чинником було існування у Польщі національного господарства, діяльність власного уряду, використання національної валюти та збереження ринкових традицій. Основний тягар військових витрат припадав на Радянський Союз, тому питома вага галузей військово-промислового комплексу у Польщі була значно меншою, ніж в Україні. Водночас, у радянській Україні неприйняття категорій ринкової економіки, відмова від практичного застосування таких понять, як приватна власність, прибуток, власна ініціатива та самореалізація, а також відсутність досвіду самостійного управління зумовили

складний перебіг реформ у період політичної незалежності. Через об'єктивні та суб'єктивні причини вони відкладалися або здійснювалися непослідовно. Зволікання з економічними перетвореннями коштувало Україні значно дорожче, ніж Польщі, яка своєчасно розпочала ринкові реформи [56, с. 87].

На відміну від Польщі, в Україні результати господарювання виявилися протилежними. Починаючи з 1990 р., падіння ВВП набирало обертів: у 1994 році воно становило 23,7%, а наступного року – ще 10,3%, і ця тенденція тривала до 2000 р. Внаслідок глибокого економічного спаду Україна тривалий час перебувала у стані гіперінфляції, накопичувала зовнішні та внутрішні борги, що супроводжувалося відпливом капіталів за кордон і падінням реальних доходів населення.

Справедливо підкреслити, що у 1990-ті роки Україна була змушена одночасно змінювати економічну систему та формувати власну національну державу. Це вимагало від суспільства ламати тоталітарні інститути й вибудовувати демократичні, здійснювати перехід від повної залежності від держави до опори на власну ініціативу, підприємливість та раціональне використання ресурсів. Усвідомлення суті незалежності, необхідності реформ та набуття досвіду самостійного прийняття рішень відбувалося невинновдано довго [56, с. 86].

Про результативність реформ у Польщі та Україні свідчить порівняння рівнів їхнього економічного розвитку. Якщо у 1990 р. національний дохід на душу населення був приблизно однаковим, то вже у 1997 р. на одного жителя України припадало у 3,5 раза менше ВВП, ніж у Польщі. Водночас, середній національний дохід на душу населення у Республіці Польща залишався удвічі нижчим, ніж у найбільш розвинених країнах Європейського Союзу – Греції та Португалії. Проте порівняно з іншими східноєвропейськими державами Польща демонструвала вищі темпи приросту валового національного продукту та посідала провідні позиції в економічному розвитку.

Супутніми проблемами економічних успіхів Польщі стали загрози інфляції (9,8% у 1999 р. замість запланованих 8%) та високий рівень безробіття,

яке у 2000 р. зросло порівняно з попереднім роком, досягнувши 2703 тис. осіб (15% працездатного населення), що набагато вище, ніж у сусідніх Чехії та Угорщині. У наступні роки внаслідок модернізації економіки та ускладнення демографічної ситуації безробіття в Республіці Польща стало ще більш поширеним, досягнувши у 2004 р. 19%. Однак, це не заважало польським приватним власникам (приватний сектор дає 80% валового національного продукту Польщі) використовувати в інтересах польської економіки вихідців з інших країн. На кінець 2004 р. у Польщі працювало понад 400 тис. українських громадян. Більшість із них не мали легальних підстав для роботи, а відповідно соціального та правового захисту ні України, ні Польщі [56, с. 87].

У бюджеті Польщі на 1994 р. було передбачено кошти для створення сприятливих умов поширення польського впливу на Сході. У сфері економічних відносин запроваджувалися програми «Компаньйони», «Експорт», «Транзит», реалізація яких поєднувалася із заходами на підтримку демократії та освіти в нових незалежних державах. Їхня ефективність була підтверджена у провідних напрямках співпраці Польщі з Україною та іншими країнами. Зокрема, програма «Компаньйони» мала на меті стимулювання спільних капіталовкладень, що могли надати імпульс економічній взаємодії. У її межах визначалися три групи завдань: удосконалення внутрішніх нормативно-правових документів, інформування та підтримка руху капіталів. Це були завдання для працівників польських державних установ і рекомендації для бізнесменів, які прагнули освоювати східні ринки. Програма передбачала перегляд умов інвестиційної діяльності з особливим акцентом на захист інвестицій, а також створення банку даних про можливості інвестиційного співробітництва. Завдяки прозорості та системності програми у Польщі було сформовано механізм державної підтримки бізнесу, що сприяло розвитку польської економіки та зміцненню позицій Республіки Польща в сусідніх країнах, зацікавлених у припливі польського капіталу [24, с.77].

Одна з програм східної політики Польщі передбачала надання допомоги польським експортерам товарів і послуг. Мова не про звичайні економічні

методи стимулювання експорту, а про подолання бар'єрів у торгівлі дипломатичними засобами, залучення до вирішення економічних питань представників органів місцевого самоврядування, активізацію міжрегіональних і транскордонних контактів. Окремий блок програми передбачав відкриття польських бізнес-центрів у Києві з метою просування польських товарів на український ринок, а також створення так званих торгових парків. Фінансовий сегмент програми включав надання банківських послуг підприємцям, які здійснювали діяльність у країнах Східної Європи, розробку механізмів державних гарантій та забезпечення захисту від торговельних ризиків.

Програма «Транзит» містила низку конкретних завдань, спрямованих на врахування стану та потреб розвитку інфраструктури, використання вигідного географічного розташування Польщі, надання маркетингових послуг польськими посередниками й консультантами, а також створення банку даних про господарські суб'єкти на Сході. Інфраструктурний блок програми охоплював завдання розвитку транспортних систем Польщі, з особливим наголосом на тому, що розбудова газової та нафтової мережі мала розглядатися у взаємозв'язку з економічними та політичними чинниками.

Остання, п'ята програма східної політики Польщі охоплювала урядові та неурядові проекти, спрямовані на розвиток ринку й демократії у країнах, на які вона була зорієнтована. Серед засобів її реалізації передбачалося створення спільних структур із державами Центрально-Східної Європи, організація обміну досвідом трансформації суспільства та економіки, формування експертного форуму для узгодження стандартів, проведення конференцій, зустрічей і семінарів, а також розробка рекомендацій для суб'єктів економічного співробітництва.

Автори Комплексної програми польської східної політики розглядали її не лише як інструмент підтримки торговельно-економічних відносин із сусідніми державами, а й як засіб опосередкованого впливу на трансформацію їхніх економічних систем, без чого поглиблення співпраці було б проблематичним. Відомо, що для розширення зв'язків із країнами Європейського Союзу Польща

без зволікань розпочала внесення змін до національного законодавства, перегляд нормативно-правових актів у сфері економіки та зовнішньої торгівлі. Своїми програмами вона прагнула стимулювати аналогічні процеси у східних сусідів, не порушуючи чинного національного та міжнародного права.

Економічні зв'язки становлять основу польсько-українських взаємин. Якщо політичні контакти значною мірою визначаються особистими зустрічами керівників двох держав, то ринкова економіка функціонує незалежно від суб'єктивних чинників. Польсько-українське економічне співробітництво дедалі більше ґрунтується на ринкових принципах, для нього характерні періоди і спаду, і піднесення. Водночас, на кожному етапі розвитку Польща й Україна залишалися одна для одної важливими торговельно-економічними партнерами [24, с. 78].

Першочерговим завданням сучасної України є успішне проведення ринкових перетворень. Загальновизнано, що Польща виступила першопрохідником економічних реформ, і її досвід у реформуванні економіки та залученні іноземних інвестицій може стати корисним для України.

Одним із кроків, що зняв певні обмеження у торгівлі між двома державами, став Меморандум про заходи щодо лібералізації двосторонньої торгівлі між Республікою Польща та Україною, підписаний 23 січня 1997 р. Наступним етапом на шляху до запровадження режиму вільної торгівлі стало підписання масштабної угоди про вільну торгівлю.

Лібералізація двосторонньої торгівлі тісно пов'язана з трьома головними економічними процесами перехідного періоду – стабілізацією, становленням ринку та структурною перебудовою економіки. Одним із джерел становлення економіки на нових засадах є зовнішньоекономічна діяльність держави. Об'єктивні дані підтверджують високий рівень торговельно-економічного партнерства між Республікою Польщею та Україною [32, с. 14].

Рішучий перелом у зовнішній торгівлі відбувся у 1995 році, коли динаміка зростання торговельного обороту була найвищою. У 1996-1997 рр. спостерігалось його подальше збільшення, однак темпи приросту помітно

знизилися. Від кінця 1998 р. обсяги торговельних операцій почали скорочуватися, а їхня динаміка різко змінювалася; у 1999 р. показники фактично відповідали рівню 1995 р. Польський експорт до України досяг піку у 1997 р., проте найбільші темпи його зростання зафіксовано у 1995 р.. Імпорт з України за вартістю та динамікою був найвищим у 1996 р. Взаємна торгівля від самого початку характеризувалася позитивним сальдо для Польщі [36, с. 83]. Зниження торговельних оборотів у 1998 р. було зумовлене насамперед економічною кризою в Україні. Загалом, можна ствердити, що економіки Польщі та України є комплементарними, тобто жодна з держав не може запропонувати іншій товари стратегічного значення [57, с. 12-13].

У 2003 р. динаміка експорту значно зросла, хоча загальне сальдо залишалося від'ємним. Також помітна нестабільність експорту в Польщі: показники змінювалися щороку в широких межах (від 162,4% до 89,8%). Різкі коливання зовнішньоторговельного обігу зумовлені, насамперед, напрямом розвитку Польщі та України й рівнем державної підтримки в економічній та правовій сферах. У 2003 році Україна була для Польщі десятим партнером за експортом (2,93%) і двадцять другим за імпортом (1,1%); водночас, Польща посідала сьоме місце серед експортних партнерів України (3,3%) і четверте – серед імпортних (3,5%). Отже, за узагальненими показниками економічне співробітництво в 2003 р. порівняно з попередніми роками зростало й мало перспективи подальшого розвитку [36, с. 83].

Традиційними товарами українського експорту до Польщі в 1995-1997 рр. були чорні метали та вироби з них, залізна руда, продукція хімічної і деревообробної промисловості, автомобілі, харчові продукти тощо. Імпорт України з Польщі переважно складався з кам'яного вугілля, устаткування для вугільної, харчової та електротехнічної промисловості, медикаментів і товарів широкого вжитку [58, с. 5].

За товарообігом з Україною у 1996 р. Польща посіла перше місце серед країн Центральної та Східної Європи та шосте серед країн світу [32, с. 115].

Однією з найважливіших проблем не лише для Польщі та України, але й для всієї Європи залишається диверсифікація шляхів транспортування енергоносіїв, пошук нових джерел та прокладання альтернативних маршрутів їх постачання. Польща й Україна мають унікальну можливість долучитися до формування європейської системи енергетичної безпеки. Йдеться про один із найбільших проєктів, який у разі реалізації суттєво посилить економічний потенціал обох країн – нафтопровід «Одеса-Броди-Плоцьк». Його втілення дозволить використати значні запаси нафтових родовищ басейну Каспійського моря та зменшити залежність обох країн від монополій іноземних постачальників. Питання активно обговорювалося під час візитів президента Л. Качинського до України у лютому та президента В. Ющенка до Польщі. Обидві сторони проводять експертну оцінку проєкту за участі стратегічно важливої для регіону країни, зокрема Казахстану. Україна також пропонує Польщі долучитися до будівництва нафтоперевалочного терміналу в Бродях [59].

У 1990-і роки національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» споруджувала його відрізок на території України і вже у 2000 р. завершила будівництво першої черги нафтопроводу. По ньому можна перекачувати в країни Центральної та Південної Європи близько 40 млн т нафти на рік, що означає підвищення енергетичної безпеки Європейських країн.

Хоча нафтопровід «Одеса-Броди» і термінал «Південний» став єдиним побудованим проєктом транспортування нафти з Каспію в Європу й інтерес до нього спостерігається з боку країн ЄС та міжнародних організації, лише Польща виявила себе реальним партнером у його побудові й експлуатації. Її представники погодилися реалізувати проєкт на комерційних засадах, до того ж, польський уряд готовий його інтенсифікувати і виступити гарантом до потенційних інвесторів.

Окремі польські бізнесмени з середини 1990-х років спрямували зусилля в Україну, створюючи спільні українсько-польські підприємства. У той час їх нараховувалося понад 450 [60, с. 109]. У 1996 р. сума польських інвестицій в економіку України становила 26 млн, а в 1997 р. 40 млн дол. У 2000 р. в Україні

діяло близько 700 підприємств з капіталом польських інвесторів, який обчислювався сумою у 62 млн дол. США. За польськими даними, в Україні нараховувалося 1800 підприємств з польським капіталом. Українські інвестиції в Польщі становили майже 330 тис. дол., що підкреслило можливості й бажання українських бізнесменів, які вклали свій капітал лише в шість підприємств РП [24, с. 81]. Офіційна статистика України виокремлює прямі інвестиції Польщі в Україні, проте не містить даних про українську інвестиційну діяльність у Польщі, що пояснюється її незначним обсягом.

На початку ХХІ століття розширилося інвестиційне співробітництво України та Польщі. Польський досвід інвестиційної діяльності може служити добрим прикладом для України. Упродовж 1990-2004 рр. іноземні інвестиції в Республіці Польща досягли 80 млрд дол. і відіграли велику роль у розвитку польської промисловості, банківської системи, торгівлі, впровадженню сучасних технологій та устаткування, методів управління тощо. Польські капіталовкладення в Україні на 1 січня 2005 р. розподілилися так: із загального обсягу 192 млн дол. 58% припадало на промисловість, 23,2% – фінансово-банківську сферу, 10,8% – торгівлю й послуги. Польських інвесторів найбільше приваблювали об'єкти Києва й Київської області, Харківської і Волинської областей, міст Луганська та Ужгорода.

Враховуючи пріоритетність розвитку сільськогосподарського виробництва, польські капіталовкладення в сільське господарство України залишалися невеликими.

Забезпеченню взаємовигідної українсько-польської економічної співпраці слугувало розширення зв'язків у сфері бізнесу, банківської і страхової справ. У травні 1990 р. було створено Західноукраїнський комерційний банк, який надавав підтримку суб'єктам підприємницької діяльності в Україні та Польщі. Банк відкрив представництво в Любліні. Для підтримки малого та середнього бізнесу він отримав кредитну лінію від Європейського банку реконструкції та розвитку; водночас, найважливіші угоди укладено з польськими партнерами, що

сприяло впровадженню нових банківських продуктів і технологій, а також наданню кредитної та технічної допомоги [61, с. 36].

Основними чинниками, що стримували розвиток торговельно-економічного співробітництва між Україною та Польщею в 1990-х роках і на початку XXI століття, були: відсутність належної фінансової підтримки з боку України для експорту вітчизняних товарів; нестабільність українського законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності; відсутність представництв українських підприємств у Польщі та їхня незначна участь у закордонних ярмарках і виставках; вищі ввізні мита на українські товари порівняно з митами для країн-партнерів Польщі, з якими укладено угоди про вільну торгівлю. Спільними проблемами також були повільне впровадження угоди про взаємне визнання результатів випробувань товарів і взаємна акредитація випробувальних центрів і лабораторій, а також недосконала система роботи пунктів митного контролю тощо [58, с. 5].

Низька питома вага співпраці України та Польщі в машинобудівному комплексі та аграрному секторі робила економічні відносини обох країн вразливими на світовому ринку. За участю польських інвесторів було створено лише одне спільне машинобудівне підприємство – «Бізон», яке спеціалізувалося на виробництві комбайнів. Складання машин з окремих вузлів налагодили на заводі імені Малишева в Харкові, оскільки технологічний рівень польської фірми відповідав рівню харківського заводу. Комбайни «Бізон» відзначалися надійністю, економічністю, комфортом і доброю працездатністю на зволожених та забур'янених полях. Україна закупила 180 таких комбайнів за кредитами польських банків; сільськогосподарські підприємства розраховувалися зерном протягом трьох років. У перспективі передбачалося доопрацювати спільний проєкт і довести виробництво в Харкові до тисячі машин на рік.

Проте остаточна ціна «Бізона» – 150-200 тис. дол. – виявилася непосильною для споживачів. Через це виникла проблема заборгованості Донецької, Київської, Луганської, Полтавської, Сумської, Харківської і Херсонської областей України, які виступили гарантами по кредитах.

Прострочена заборгованість перед польськими банками складала понад 17 млн дол. [24, с. 14-15].

Після вступу Польщі до Європейського Союзу позитивні тенденції в українсько-польській економічній співпраці збереглися. Якщо врахувати весь зовнішньоторговельний оборот Польщі (160 млрд дол.), частка України виглядає незначною. Однак, беручи до уваги, що основні товарні потоки здійснюються між Польщею та країнами ЄС (117 млрд дол.), питома вага польсько-української співпраці стає більш відчутною. Важливо, наскільки ефективно Україна та Польща задовольняють взаємні потреби окремих галузей і споживачів через двосторонні поставки та наскільки стабільно забезпечують збут власної продукції. Структура імпорту України з Польщі виглядала так: транспортні засоби – 16% імпорту з РП; машини, прилади й електрообладнання – 14%; чорні метали та вироби з них – 13%; пластмаси й каучук – 11%; продукція хімічної промисловості – 9%; сільськогосподарські та продовольчі товари – 8,5%. Натомість експорт Польщі з України складався переважно з мінеральних продуктів – 47%; металів і виробів з них – 27%; виробів хімічної промисловості – 10%; продукції сільського господарства – 5%. Диверсифікація польського експорту призвела до формування кількох рівноцінних товарних напрямів, тож падіння одного з них не мало б суттєвого впливу на загальні обсяги експорту, тоді як український експорт до Польщі залишався більш залежним від кон'юнктури світового ринку [62, с. 7-8].

Офіційні дані Державного комітету статистики України розкривають те, якою є частка Польщі у динаміці зовнішньоторговельного обороту України. За даними торгово-економічного відділу Посольства Республіки Польща в Україні, у 2003 р. зовнішньоторговельний обіг товарів та послуг між Україною і Польщею становив 2305,8 млн дол., що на 37,9% більше, ніж у 2002 р. При цьому, темпи зростання експорту й імпорту становлять 51,5 та 32,3% відповідно [62, с. 8].

У 1994-1996 і 2002-2003 рр. міждержавна торгівля поживалася. У 2003 р. значно зросла динаміка експорту, хоча загалом сальдо залишалося від'ємним. Очевидно, що динаміка експорту до Польщі є досить нестабільною й змінюється

щороку (у межах від 162,4% до 89,8%), що зумовлено різними факторами. Різкі коливання показників зовнішньоторговельного обігу насамперед залежать від напрямів економічного розвитку України та Польщі й від рівня державної підтримки як у економічній, так і в правовій сферах.

У 2003 р. в економіці України найбільший обсяг імпорту з Польщі припав на виробу машинобудування та хімічної промисловості – 48,6%, а в експорті – на мінеральні продукти та металообробну промисловість, що становило 73,1% від загального експорту в Польщу. В імпорті України 2003 р. проти 2000 р. за групами товарів відзначалася динаміка:

- сільськогосподарська продукція – збільшення на 30%;
- мінеральні продукти – зменшення на 15%;
- продукція хімічної промисловості – збільшення на 90%;
- виробу легкої промисловості – збільшення на 33%;
- деревина, папір, текстиль – збільшення у 2,31 рази;
- виробу з каменю, гіпсу, цементу – збільшення в 3,03 рази;
- продукція металообробної промисловості – збільшення у 2,38 рази;
- виробу машинобудування – збільшення у 3,62 рази;
- меблі, освітлювальна техніка – збільшення на 12%.

Порівняльна характеристика експорту України за групами товарів у 2000 та 2003 роках:

- сільськогосподарська продукція – збільшення на 93%;
- мінеральні продукти – збільшення на 48%;
- продукція хімічної промисловості – збільшення у 2,72 рази;
- виробу легкої промисловості – збільшення на 64%;
- деревина, папір, текстиль – збільшення на 76%;
- виробу з каменю, гіпсу, цементу – зменшення у 2,22 рази;
- продукція металообробної промисловості – збільшення на 60%;
- виробу машинобудування – збільшення на 96%;
- меблі освітлювальна техніка – збільшення на 33%.

Таким чином, у порівняльних характеристиках 2000 і 2003 рр. простежується збільшення експорту й імпорту практично для всіх груп товарів, окрім деякого спаду в імпорті мінеральних продуктів та в експорті виробів з каменю, гіпсу, цементу [36, с. 84-85].

Динамічно розвивається інвестиційне співробітництво між Україною та Польщею. Станом на початок 2004 р. прямі інвестиції польських підприємств в економіку України становили 153,3 млн дол., з яких понад 63 млн дол. було вкладено у 2003 р. та в перші три місяці 2004 р. Частка польських інвестицій у загальному обсязі іноземних інвестицій в Україну становила 2,3%, що забезпечило Польщі 11-те місце за обсягом інвестицій. На початок 2004 р. в Україні було зареєстровано 837 підприємств за участю польського капіталу, або 8,9% від усіх підприємств з іноземними інвестиціями. Приріст польських інвестицій порівняно з 2003 р. становив близько 55 млн дол. Структуру цих інвестицій утворюють: 55,9% – інвестиції у промисловість; 27,4% – фінансовий сектор; 11,2% – торгівлю.

Найвагоміші інвестиції Польщі припали на промисловий сектор, і зокрема, на: хімічну промисловість – 18,9%; деревообробну – 9,9%; металообробну – 4,3%; виробництво продуктів споживання – 3,7%; виробництво мінеральних продуктів – 2,3%; фармацевтичну промисловість – 2,1% [57, с. 123].

Фінансовий сектор представлено найбільшим польським інвестором – банком «Кредит Банк Україна», який посідає друге місце за значущістю серед банків з іноземним капіталом в Україні [61, с. 36].

У польсько-українських відносинах надзвичайно важливим є формування нової моделі двосторонніх зв'язків у контексті розширеної Європи. Одне з ключових завдань такої моделі – координувати спільні зусилля для мінімізації потенційних втрат від зміни торговельного режиму та максимально використовувати можливості, що відкриваються з розширенням ЄС. Динамічний розвиток торговельно-економічного співробітництва між країнами на цьому етапі може суттєво посилити ці відносини.

Нова модель двосторонніх відносин мала б передбачати розвиток співпраці в усіх без винятку сферах життя обох народів. Ураховуючи сучасні господарсько-управлінські трансформації, провідну роль у реалізації цієї моделі повинні відігравати прикордонні регіони з їхніми значними ресурсними можливостями. Злагода, мир, співпраця та активний обмін досягненнями сприятимуть упевненому руху наших країн шляхом прогресу.

Зауважимо, що в цьому контексті особливе значення для Польщі та України мають регіональні економічні ініціативи. На початку 1990-х років зміни у зовнішній і внутрішній політиці східноєвропейських держав та економічна криза перехідного періоду призвели до розриву усталених зв'язків. Через це польсько-українське співробітництво на рівні міст і регіонів тривалий час залишалося невикористаним резервом.

У Польщі першими відреагували на зміни в пострадянському просторі. 18 грудня 1991 р. з ініціативи воєводи Замостя відбулася регіональна нарада представників прикордонних областей України та воєводств Польщі. Від української сторони в ній брали участь представники Львівської та Волинської областей, прикордонних і митних органів, а також Міністерства закордонних справ України. На нараді обговорювали широкий спектр питань, пов'язаних із розширенням економічного та культурного співробітництва в прикордонних районах обох країн. Особливу увагу учасники приділили проблемі організації контрольно-пропускних пунктів на кордоні. За підсумками зустрічі представники польських воєводств та Львівського і Волинського облвиконкомів підписали протокол намірів про співпрацю прикордонних воєводств Республіки Польща й областей України. Цей крок поклав початок відновленню традиційних прикордонних зв'язків і міжрегіонального співробітництва між Україною та Польщею [24, с. 90-91].

Польська сторона, надаючи великого значення міжрегіональному співробітництву з Україною, призначила головою польської частини спільної Координаційної ради з питань міжрегіонального співробітництва міністра зовнішніх економічних зв'язків Л. Подканського, а його заступником –

віце-міністра закордонних справ І. Бичевського. Ця Рада не замінювала, а доповнювала діяльність раніше створеної змішаної польсько-української комісії з торговельно-економічного співробітництва, яку очолювали заступники міністрів зовнішніх економічних зв'язків обох країн. У Кабінеті Міністрів Польщі також було створено департамент міжрегіонального співробітництва, що координував роботу воєводств і надавав їм необхідну підтримку; йому доручили контроль за укладанням угод між воєводствами та їхніми іноземними партнерами.

З метою налагодження співпраці з українськими регіонами воєводи Ельблонга, Ополе, Хелма, Любліна, Гданська, Бидгоща, Перемишля та Кросно вели переговори з представниками українських областей і пропонували конкретні плани взаємодії. Йшлося не про ідеологічну співпрацю, як у минулому, а про рівноправне партнерство з пріоритетом на економічні зв'язки.

У відповідь Україна організувала у Львові першу зустріч ділових і представницьких кіл для обговорення питань польсько-українського міжрегіонального співробітництва. На початку 1990-х рр. польські керівники вважали західні регіони України найперспективнішими для реалізації зовнішньої політики Польщі на Сході. Дипломатичними каналами українським представникам було повідомлено про намір Польщі всебічно підтримувати зусилля України щодо інтеграції в європейські структури, надаючи особливого значення транскордонному співробітництву. Маршал Сейму Ю. Зих, підкреслюючи необхідність розширення контактів між польськими та українськими парламентарями, наголошував на важливості організації зустрічі депутатів прикордонних областей обох країн для поглиблення регіональної співпраці.

Співробітництво між окремими регіонами є важливою частиною польсько-української економічної співпраці, зокрема у межах єврорегіонів «Карпати» і «Буг», де увага приділяється також екологічній безпеці, охороні здоров'я, боротьбі зі злочинністю, туризму [63, с. 5].

Можливості Прикарпаття як особливого регіону вперше розглядалися на семінарі «Можливості і перспективи співпраці прикордонних регіонів Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини й України», який відбувся в Яслі (Польща) 15 лютого 1992 р. Його результатом стало утворення Ради міжрегіональної співпраці Прикарпаття. Під час семінару проведено Регіональні прикордонні торги «Ясло-92», що дало можливість ознайомитись з ринком пропозицій і потреб фірм, що працюють у Прикарпатті [63, с. 122].

Наступним кроком до тісного прикордонного співробітництва, за допомогою американського Інституту Схід-Захід (Institute for East-West Studies), стала розробка проєкту єврорегіону «Карпати». Європейський відділ цього Інституту – Центр європейських досліджень (European Studies Center) представив його у травні 1992 р. у Празі. У підходах сторін до проєкту єврорегіону «Карпати» виявилися певні розбіжності. Польські крайові органи висловлювали занепокоєння щодо ставлення центрального уряду до ідеї єврорегіону та недостатнього правового забезпечення майбутнього проєкту. Угорщина розглядала ініціативу «Карпати» не лише з економічної точки зору, а й у зв'язку з питанням захисту прав угорської меншини, що викликало негативну реакцію Румунії, яку також планували залучити до регіональної співпраці, а також спричинило обережне ставлення Словаччини до угорської позиції. До того ж, у 1992 році Словаччина вирішувала питання, пов'язані зі здобуттям власної незалежності.

Спільною проблемою була неоднорідність локальних адміністративних одиниць: українська область, польське воєводство, словацький повіт і угорський комітат мали різну адміністративно-територіальну структуру, різні повноваження самоврядування та різне ставлення до центральних органів влади. Восени 1992 р., на завершальному етапі узгодження позицій щодо єврорегіону «Карпати», значну роль почали відігравати експерти Ради Європи. У жовтні 1992 р. в Кросні (Польща) та в листопаді 1992 р. в Земплінській Шираві (Словаччина) було парафовано порозуміння про створення єврорегіону «Карпати» та затверджено його статут [63, с. 16].

14 лютого 1993 р. в Дебрецені відбулося офіційне підписання документів. На урочистій церемонії підписання установчих документів асоціації говорилося про бажаність розширення її географічних рамок через прикордонні повіти Румунії, члени яких були присутні спостерігачами у Дебрецені, а також, як підкреслив Міністр закордонних справ України А. М. Зленко: «шляхом додаткового включення до єврорегіону ряду адміністративно-територіальних одиниць України, зокрема Львівської, Івано-Франківської і Чернівецької областей» [32, с. 16]. Представники прикордонних регіонів Польщі, Угорщини, Словаччини та чотири області України – Закарпатська, Львівська, Тернопільська та Івано-Франківська підписали Порозуміння про утворення міжрегіонального союзу «Карпатський Єврорегіон» [32, с. 16]. Словаччина долучилася на правах асоційованого членства. Під час зустрічі міністри України, Польщі, Угорщини прийняли спільну Декларацію, у якій акцентувалася відкритість об'єднання для регіонів інших держав, передусім, Румунії. Важливим є те, що «Карпатський єврорегіон» не є «замкнутою структурою» з обмеженою кількістю учасників.

Оцінюючи створення асоціації «Карпатський єврорегіон» з огляду на політичні переваги для нашої держави, слід зазначити: по-перше, це відповідає національним інтересам України, сприяє зміцненню відносин із сусідніми країнами, зокрема з Польщею, і може стати своєрідним «карпатським мостом» на шляху інтеграції в Європу; по-друге, це відповідає загальноєвропейським інтересам, оскільки сприяє політичній стабільності в регіоні.

Що стосується польсько-української регіональної співпраці, було укладено близько 30 угод між регіонами Республіки Польща та областями України, а також підписано договори про співробітництво між прикордонними територіями: Львівською та Волинською областями України й Холмським, Кроснянським, Пшемиським та Замосцьким воєводствами Польщі [34, с. 16].

Польсько-українська співпраця вже дала перші практичні результати. Зокрема, досягнуто прогресу в боротьбі з поширенням наркотиків та ліквідації рекету, а також у створенні екологічних систем для покращення стану довкілля. Так, Закарпатська область, Кроснянське воєводство Польщі та райони Попрад і

Сніна в Словаччині об'єдналися для створення Карпатського екологічного заповідника. Заповідник внесено до списків ЮНЕСКО, яка також надає йому фінансову підтримку для подальшого розвитку. [23, с. 30-35].

Подальше розширення міжрегіональної співпраці в економіці обговорювалося на конференції «Нові вимоги – нова відповідальність» 19-23 лютого 1993 р. у польських містах Кракові й Кринниці. На чолі української делегації був Дмитро Павличко, на тоді голова постійної Комісії Верховної Ради зі закордонних справ. У доповіді він запропонував проєкт у сфері регіонального транзиту нафти з терміналів, що будуються на півдні України до Польщі; а також розроблення спільних туристичних програм [23, с. 3]. Водночас, відбувся економічний форум бізнесу Польща-Схід, який сприяв справі інформаційного обміну щодо потреб українських та польських виробників. За результатами конференції утворено польсько-українське бюро сприяння економіці та бюро економічної співпраці Краківської та Київської земель. Краків має всі можливості стати ще одним осередком українсько-польського співробітництва [64, с. 16].

Другим перспективним регіоном для співпраці є Волинь. На 1991 р. Волинська область України мала зв'язки з Люблінським, Замойським, Хелмським, Підляським воєводствами Польщі. Товарообіг між ними виріс з 3 млн дол. у 1991 р. до 18 млн – у 1992. Вперше ідея створення єврорегіону з участю Волині для розгортання ефективнішої економічної співпраці обговорювалася в травні 1992 р. учасниками польсько-української конференції в Казимері Дольним. Спочатку проєкт макроструктури, що обіймала Підляське, Хелмське, Люблінське та Тарнобжезьке воєводства Польщі і Волинську область України, дістав назву «Єврорегіон Східного Сяну», але згодом й було змінено на «Єврорегіон Буг».

Представники регіональних влад України, Польщі, Білорусі, що виявили інтерес, організували зустріч 29 квітня 1993 р. у Сандомирі, результатом якої стало підписання проєкту Статуту майбутнього прикордонного союзу.

Ще одна конференція відбулася 15-17 червня 1994 р. в Казимері Дольним. Учасники обговорили проблеми наукового обґрунтування і перспективи економічної взаємодії та наголосили на бажанні утворення єврорегіону до завершення 1994 р. і необхідності залучення Ради Європи до реалізації проєкту [29, с. 17].

Від 1995 р. Єврорегіон діє у складі чотирьох польських воєводств: Люблінського, Хелмського, Тарнобжезького та Замойського, загальною площею 24 тис. кв. км і населенням 2,4 млн мешканців, і Волинської області України площею 20,2 тис. кв. км з 1,8 млн мешканців [65, с.90]. Сутність цього об'єднання полягає у «підтягуванні» відсталих регіонів до рівня розвинутих завдяки розвиткові співробітництва в галузях економіки, науки, екології, освіти і культури, надання допомоги у здійсненні спільно цікавих проєктів транскордонного співробітництва між членами Єврорегіону, розвиток безпосередніх контактів між громадянами країн-членів регіону [23, с. 34].

Важливістю такої співпраці є те, що діяльність Єврорегіонів слугує зближенню народів, розвиває взаємне довір'я серед представників державних структур, банків, громадян, що значно зменшує небезпеку виникнення конфліктів і непорозумінь. При цьому, обидві сторони транскордонного співробітництва, незалежно від розміру територій та кількості населення, рівні у своїх правах [32, с. 16].

«Буг» має такі адміністративні структури: Раду регіону, ревізійну комісію, секретаріат, окремі проблемні робочі групи. Раду утворюють 14 осіб з кожного боку, її очолюють поперемінно польський та український голови. На 1997 р. головою Ради «Єврорегіон Буг» був керівник Волинської державної адміністрації Б. Климчук. Секретаріат, що поділений на 2 крайових бюро – польське та українське, координує роботу п'яти спільних робочих груп: територіального розвитку господарства, транспорту і зв'язку, охорони навколишнього середовища; інформації; розвитку міжлюдських і міжінституціональних контактів та господарської співпраці; освіти, охорони здоров'я, культури, спорту і туризму.

За перспективним планом розвитку передбачено:

- прокладання швидкісної траси між Люблін, Замостям і Луцьком, яка замінить відсутній сьогодні відтинок автошляху Варшава-Люблін-Луцьк-Житомир-Київ;
- розбудова та модернізація прикордонних пунктів пропуску: Гребенне-Ягодин, Устилуг-Зосін, Ягодин-Дорогуск.
- екологічний проєкт «Чистий Буг», спрямований на зменшення шкідливого впливу викидів, зокрема від цементного заводу в Хелмі, на українську територію.
- програма переробки сільгосппродукції та забезпечення населення продовольством.
- розвиток співпраці у сфері охорони здоров'я між прикордонними регіонами.
- спільні програми освоєння та збереження озера Світязь [5, с. 35].

У межах роботи Єврорегіону «Буг» розробляється питання створення економічної зони – «Інтерпорт «Ковель», що зумовлено вигідним географічним розташуванням м. Ковель на перехресті транспортних шляхів. Тут проходять трансєвропейські автомагістралі Лісабон-Трієст-Будапешт-Львів-Київ та Берлін-Варшава-Люблін-Ковель-Київ, а також високошвидкісна залізниця, що сполучатиме Україну з державами Східної Європи. У 1997 р. проводилась підготовка до відкриття, на додаток діючих трьох, ще двох переходів кордону [32, с. 16].

Частка експорту в Україну в загальній квоті експорту воєводств у 1996 р. становила в Хелмському – 55,2%, в Перемиському – 50,4%, в Замойському – 41,6%, в Кроснянському – значно менше. Товарна структура експорту складалася на 58% з таких груп товарів: меблі і столярні вироби – 32 млн дол.; засоби для прання і миття, побутова хімія – 32 млн дол.; кам'яне вугілля – 14 млн дол.; вироби з цукру – 8 млн дол. 72% імпорту з України припадало на електроенергію (16,1 млн дол.) та зернові і бобові.

Доповненням польського експорту були приватні покупки. У 1996 р. громадяни України витратили у Польщі 12489 млн злотих (463,2) – в 4 рази більше, ніж у 1994, що дає змогу зайняти «почесне» друге місце після німців, які також багато купують у Польщі. Тільки 18,8% покупок громадяни України здійснювали на відстані понад 100 км від кордону, 32,8% – на відстані 20 км від кордону, а 67,2% всіх купівель (дані суто за кордонним переходом Медики) відбувалося на відстані до 20 км від кордону [66, с. 2].

Замойське воєводство на 1996 р. мало з Львівською областю договір про господарську співпрацю, почасти в галузі агробізнесу та харчової промисловості. За ним створено раду трьох міст: Львів, Швєбішгаль, Замость, яка укладає плани господарської і культурно-освітньої співпраці.

25-26 січня 1996 р. у Замості відбулося засідання польсько-української міжурядової координаційної ради з питань міжрегіонального співробітництва. Нараду очолювали міністр зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі С. Осика (Україна) та міністр економіки Я. Бухач (Польща). Рада окреслила такі головні напрями діяльності: розбудова інфраструктури польсько-українського кордону; сприяння розвитку туризму на транскордонних територіях; підтримка проєктів господарської співпраці; прикордонне співробітництво у єврорегіонах «Буг» і «Карпати»; культурно-освітні та молодіжні обміни; обмін досвідом між органами самоврядування. Координаційна Рада також працювала над концепцією економічного розвитку прикордонних територій, обмінювалася інформацією про актуальний стан законодавства та сприяла інвестиційній діяльності й спільному виробництву продукції [5, с. 17].

У 1993-1996 рр. обороти Польщі з Україною зросли з 3,5 рази, в тому числі експорт – у 5 разів, імпорт – у 2 рази, через це сальдо торгового балансу з негативного змінилося на позитивне і досягло в 1996 році 572,8 млн дол. А експорт чотирьох прикордонних воєводств в Україну з 1994-1996 рр. зріс з млн дол. до 14,77 млн дол. – майже у 2 рази. Імпорт з України цих воєводств збільшився за 1994-1996 рр. з 7,6 млн дол. до 32,9 млн дол. – більше, ніж у 4 рази.

Порівняння темпів розвитку торгівлі прикордонних воєводств із загальним зовнішньоторговельним обміном між Польщею та Україною свідчить про вирішальну роль торгівлі з Україною для економіки цих регіонів. Цей висновок набуває особливої ваги напередодні офіційної процедури вступу Польщі до ЄС, оскільки приєднання спричинить посилення контролю на українсько-польському кордоні. Питання прозорості кордону після вступу Польщі до ЄС залишалося і залишається одним із ключових предметів політичних переговорів між країнами в 1998-1999 рр.

Львівщина, будучи прикордонною територією, чітко ілюструє розвиток зовнішніх відносин Республіки Польща й України. Стосунки між державами-сусідами зміцнює політична, економічна і культурна співпраця, після проведення адміністративної реформи у Польщі (1998 р.), тобто «укрупнення» воєводств (із 49 до 16). На сьогодні Львівська область межує з двома воєводствами – Підкарпатським (центр Жешув) та Люблінським (центр Люблін). 2000 р. між Львівською областю та Підкарпатським воєводством було підписано Угоду про міжрегіональну співпрацю. Планується укладення подібних Угод з Малопольським (м. Краків), Свєтокшиським (м. Кільце), Сілезьким (м. Катовіце) воєводствами.

Варто відзначити, що в серпні 2004 р. на Івано-Франківщині розпочато польсько-український проєкт з регіонального розвитку «Польсько-українська співпраця щодо сприяння місцевому та регіональному розвитку», який реалізується Фондацією Вінсента Вітоса Люблінського Аграрного університету (Польща) спільно з громадським центром «Ділові ініціативи» у межах програми Європейської комісії TACIS IBPP (Програма розбудови Інституційного Партнерства). Його метою було посилення демократичних та ринкових змін в Україні шляхом обміну та передачі польського досвіду у формуванні місцевої та регіональної політики, сприянні розвитку і зміцненню потенціалу середнього та малого бізнесу, підтримці діяльності неурядових організацій в області.

Стан товарообігу в зовнішньо-економічній діяльності між Львівською областю та РП показує значне перевищення імпорту над експортом. Республіка

Польща є одним з головних торговельних патрнерів Львівської області. Обсяг зовнішньоторговельного обороту Львівської області з Республікою Польща у 2000 р. склав 68,5 млн дол. США при експорті – 20,6 млн дол. та імпорті – 47,9 млн дол. Порівняно з попереднім обсяг двосторонньої торгівлі з Республікою Польща зріс і становив 9,8% від загального зовнішньоторговельного обороту Львівської області.

У структурі експортних поставок переважають деревина та вироби з неї, чорні метали, електрообладнання, цемент. Щодо імпортних – найбільшу частину займають пластмаси та вироби з них, папір, обладнання, мінеральне паливо, нафтопродукти.

Громадянами Республіки Польща в економіку області вкладено 22,4 млн дол., в тому числі 11,3 млн дол. в 2000 р. Найбільші інвестиції польських резидентів вкладені в АТ «Західно-Український комерційний банк» (9,0 млн дол.) та в ЗАТ «Укр-Пак» (5,2 млн дол.), яка займається виробництвом пакувальних матеріалів.

Водночас, рівень економічного співробітництва ще не відповідає потенційним можливостям наших держав, знижується інвестиційна активність польських партнерів на території області. Варто шукати нові ефективніші форми економічної співпраці.

Розвиток зовнішньоторговельних відносин значно ускладнюється через надмірну складність чинної системи сертифікації продукції з обох сторін. На наступному засіданні комісії слід порушити питання взаємного визнання сертифікатів. Налагодженню ділових зв'язків також перешкоджають відсутність механізмів страхування зовнішньоекономічних контрактів та недостатня оперативність обміну господарською інформацією.

Важливим напрямом подальшого розвитку двосторонніх відносин є реалізація заходів із розбудови існуючих і введення в дію нових прикордонних переходів, що сприятиме полегшенню торгівлі та співпраці. На території Львівської області функціонують 6 пунктів пропуску через державний кордон України, а саме:

- 3 автомобільних – «Шегині», «Рава-Руська», «Краковець»;
- 3 залізничних – «Хирів», «Мостиська-2», «Рава-Руська».

2 квітня 1998 р. відкрито перший на західному кордоні України пішохідний перехід на пункті пропуску «Шегині-Медика». Підготовлений до відкриття міжнародний автомобільний пункт пропуску «Смільниця». Надзвичайно вигідне географічне розташування Львівської області дає можливість створити розвинуту транспортну мережу.

Для нормального функціонування митних прикордонних переходів необхідно забезпечити будівництво автомобільних під'їздів до кордону з влаштуванням об'єктів сервісного обслуговування. Передусім, це стосується переходів Краковець – Корчова, Рава-Руська – Гребенне, Шегині – Медика, на ділянках Львів – Краковець, Львів – Рава-Руська, Львів – Шегині. Маршрути є складовою частиною європейських транспортних коридорів Лісабон – Вроцлав – Краків – Львів – Київ та Гданськ – Варшава – Рава-Руська – Львів – Одеса. Особлива увага надається будівництву на концесійних засадах автомагістралі Львів – Краковець, яка є частиною міжнародного транспортного коридору №3 Берлін – Дрезден – Вроцлав – Львів – Київ, її орієнтовна вартість 120 млн дол., тривалість будівництва – 4 роки, окупність – 12-13 років [5].

Перспективний розвиток транскордонного співробітництва повинен передбачати такі напрями:

- *Поступовий перехід до виробничо-інвестиційних зв'язків.* Розвиток міжнародної кооперації та залучення прямих іноземних інвестицій замість суто збутово-торговельних відносин.

- *Інтеграція прикордонних областей у європейські регіональні структури.* Входження регіонів України до відповідних європейських платформ і мереж.

- *Формування транскордонної банківської та торгово-промислової інфраструктури.* Створення мережі банківських установ і торгово-промислових організацій, що працюють на обидва боки кордону.

- *Пріоритетний розвиток техніко-економічної інфраструктури.*

Модернізація транспортних магістралей і сервісів, аеропортів, вокзалів, готелів, автосервісів, заправних станцій, перевалочно-складської мережі, зв'язку, сфери послуг і торгівлі.

- *Інтенсифікація телекомунікацій і комп'ютерних мереж.* Розвиток цифрової інфраструктури для прискорення обміну інформацією та бізнес-процесів.

- *Прискорення створення зони вільної торгівлі з державами СЕФТА.* Кроки в напрямі лібералізації торгівлі в контексті євроінтеграції.

- *Урегулювання трудових відносин у зв'язку з міграцією.* Прискорити підписання з Міжнародною організацією праці конвенцій щодо різних аспектів праці за кордоном у зв'язку зі зростанням транскордонних міграцій.

Затримка процесів розвитку єврорегіональних структур, у яких бере участь Україна, вимагає координації дій та об'єднання фінансових і матеріальних ресурсів учасників для інтенсифікації транскордонного співробітництва. Необхідно приділяти цим ініціативам більше уваги в індикативних регіональних і державних планах розвитку обласних утворень, а також враховувати їх у загальнонаціональних прогнозах.

Складним аспектом економічних відносин є залучення Польщею робочої сили з України, бізнес-туризм. Головна проблема в цій сфері – правовий захист українців, які перебувають у Польщі. У 1995 р. офіційно працювало 5 тис. українців, водночас, відомі факти нелегального використання українських громадян на сільськогосподарських виробництвах. За даними консульського відділу посольства України в 1995 р., Польщу відвідало 4,6 млн українців більшість займалася дрібнооптовою торгівлею на польських ринках, близько трьох тисяч осіб звернулися до посольства без документів [5, с. 113].

У польських засобах масової інформації часто торкаються проблеми кримінальної небезпеки, що йде зі Сходу, підкреслюється участь українців в угонах автомобілів, грабіжництві.

Становище на цій ділянці економічних відносин між Польщею та Україною не можна вважати задовільним: воно підриває авторитет України та сприяє закріпленню негативних стереотипів про українців у Польщі. Потрібні термінові заходи для захисту прав наших громадян за кордоном, посилення консульської підтримки, упорядкування трудових і міграційних процедур та активна робота над іміджем України в прикордонних регіонах. Зрушення можливі тільки при об'єднанні зусиль центральних і регіональних польських та українських структур. Зразком може стати досвід у боротьбі з економічною злочинністю в «Євворегіоні Карпати» [34, с. 18].

Інтерес Республіки Польща у довготривалому інвестуванні в економіку України підтверджено на Польсько-українському економічному форумі 23-24 травня 1998 р. у Жешуві, який відбувся під патронатом Президента України Л. Кучми і Президента Польщі А. Кваснєвського. Обговорювалася можливість надання Польщею Україні кредиту за різними програмами в розмірі 300-500 млн дол., який обслуговуватиметься через банк у Луцьку зі 100-відсотковим польським капіталом. Президент України у виступі наголосив на важливості модернізації транспортних шляхів між країнами, зокрема на прокладенні європейської залізничної колії до Львова і Ковеля, будівництві за участю третіх країн трансєвропейської автомагістралі Лісабон-Київ та створенні багатомодальної системи сполучень Балтійське – Чорне море (Гданськ-Одеса).

Результатом форуму стали Угоди: про кредитну співпрацю між Радою Міністрів Польщі та Кабінетом Міністрів України й про створення спільного підприємства «Еласт» (м. Кременчук), що вироблятиме обладнання для залізничних вагонів.

Президент А. Кваснєвський запевнив учасників зустрічі, що перспектива приєднання Польщі до Європейського Союзу та перетворення польсько-українського кордону на зовнішній кордон ЄС не вплине негативно на економічну співпрацю між країнами [45].

Оцінюючи перспективи економічних взаємин, слід виділити співробітництво на регіональному рівні між прикордонними областями України

та воєводствами Польщі, зокрема в агробізнесі та харчовій промисловості, а також у межах єврорегіонів «Карпати» і «Буг». Особливістю співпраці в цих єврорегіонах є те, що поряд із економічними проєктами значну увагу приділено нетрадиційним сферам: охороні довкілля, охороні здоров'я та боротьбі зі злочинністю, що сприяє наближенню України до міжнародних стандартів.

Формування регіональної зовнішньоекономічної політики, насамперед для прикордонних територій, потребує розробки теоретико-методичних засад і практичних механізмів активнішої участі регіонів у зовнішньоекономічній діяльності держави. Необхідно розширити повноваження регіональних органів у плануванні та реалізації таких ініціатив, щоб ефективніше використовувати наявні ресурси та підвищити рівень соціально-економічного життя населення.

РОЗДІЛ IV

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ПРАЦІ У ЗАГАЛЬНОШКІЛЬНОМУ КУРСІ З ІСТОРІЇ

У сучасному українському суспільстві, зокрема, в загальноосвітній школі, все більше зростає, особливо серед української молоді, інтерес до питань міжнародного життя, налагодження зовнішньополітичних відносин України із зарубіжними країнами. Сучасна молодь все більше приділяє увагу історичним подіям, явищам і фактам розвитку нашої країни, співробітництва з країнами-сусідами, намагається проаналізувати і зрозуміти їх, відшукати органічний зв'язок між ними, зробити відповідні узагальнення. Однак, учням ще складно зорієнтуватися у розмаїтті наукової інформації про новітнє облаштування світоустрою, скласти цілісне бачення про обсяг, зміст та основні напрями зовнішньої політики України, особливо за нинішніх умов російсько-української війни, основні виміри історичних орієнтацій країни у сучасному світі.

У цьому зв'язку, особливого значення набуває вивчення проблем українсько-польського співробітництва. Зауважимо, що польський вектор посідає особливе місце у зовнішній політиці України, залишаючись одним із найважливіших і, водночас, найбільш контраверсійних. Відтак, тема українсько-польської взаємодії належить до найскладніших у дослідницькому та практичному вимірах. Незважаючи на те, що обидві країни, після здобуття самостійності і незалежності, намагаються налагодити взаємовигідні відносини. До того ж, Польща нині прийняла сотні біженців, всіляко підтримує Україну у боротьбі з агресором. Все це посилює нагальну необхідність вивчення українсько-польських відносин у різних сферах суспільно-політичного життя в загальноосвітній школі. Тож, розгляд основних питань запропонованого дискурсу українсько-польського економічного співробітництва у шкільному курсі з історії є, на нашу думку, надважливим. Ці проблеми можна імплементувати у висвітлення історичних подій новітньої історії України та

всесвітньої історії в 11-х класах, власне у цей час учні утверджуються як особистості, до того ж готуються до вступу у вищі навчальні заклади, у т.ч. і польські.

Зауважимо, що педагогічний ресурс досліджуваної теми є досить багатограним і потужним, перспективним для формування свідомості в учнівської молоді, для глибокого розуміння новітніх геополітичних процесів. Хоча, у нинішніх шкільних курсах з історії цих тем не виділено в окремі самостійні заняття, а лише говорять про міждержавні двосторонні відносини із зарубіжними країнами, у т.ч. з Республікою Польща, актуальність їх вивчення набуває особливої потреби і не викликає ніяких сумнівів. На нашу думку, все ж таки міжнародні відносини із зарубіжними країнами, у т.ч. і з Польщею, варто виділити в окреме заняття, а, можливо, навіть, і декілька, тим самим забезпечити їх вивчення цілісно, готувати наших молодих громадян до викликів життя за кордоном. З метою більш фахового проведення занять з означеної проблематики можна використовувати різноманітні форми, наприклад, зокрема, позакласні інтерактивні заняття-зустрічі зі знаними політичними, державними і духовними діячами Республіки Польща, працівниками посольства і консульських служб Польщі в Україні, а також із представниками різних польських благодійних організацій, практикувати екскурсії до Польщі для поглибленого вивчення історії і культури.

У цьому зв'язку можна залучати на шкільні заняття, проводити зустрічі з учасниками польських організацій національних меншин в Україні, що посилювало б розуміння учнів, що польська історія творилася уродженцями їхнього краю.

І на кінець зауважимо, щоб поглибити знання учнів про історію Польщі, про міждержавні двосторонні взаємовідносини, у т.ч. і в економічній сфері, варто створювати у загальноосвітніх школах відповідні факультативні навчальні курси за вибором самих учнів старших класів, що, безумовно, підвищило б їх обізнаність про історію Польщі, її взаємовідносин з нашою країною у різних сферах суспільно-політичного, соціально-економічного та духовного життя.

Для розвитку просторової уяви учнів можна практикувати метод візуалізації під час шкільних занять, використання різних відео, використовувати різноманітні презентації, запрошення польських науковців і викладачів шкільних державних інституцій тощо.

Таким чином, проведений аналіз уможливив зробити загальний висновок, що досліджувана проблематика містить широкий комплекс педагогічної складової, яку варто впроваджувати в освітній процес у загальноосвітніх школах нашої країни. Це сприятиме поглибленому розумінню учнів усіх перипетій новітнього облаштування світоустрою і системи міжнародних відносин на сучасному етапі.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз міжнародного двостороннього співробітництва між Україною і Республікою Польща на новій методологічній і джерельній основі у період 1991-2019 рр. переконливо засвідчує, що економічні взаємовідносини між двома державами досягли якісного рівня після проголошення незалежності України та падіння тоталітарно-комуністичного режиму в Польщі. Варто наголосити, що вже у другій половині 1980-х – на початку 1990-х рр. сформувалися сприятливі умови для становлення українсько-польського економічного співробітництва. Упродовж 1991-2019 рр. економічні відносини між Україною і Польщею пройшли тривалий шлях розвитку, який, попри окремі суперечності, загалом характеризувався позитивною та конструктивною динамікою. Умовно цей процес можна поділити на два етапи: перший – початковий (1991-1998 рр.), коли закладалися договірно-правові та інституційні основи співпраці; другий – 1998-2019 рр., що відзначався активізацією та розширенням взаємодії.

Зауважимо, що упродовж початкового етапу розбудови міждержавного двостороннього економічного співробітництва відбувалося активне створення договірно-правових та інституційних основ взаємодії між Україною і Польщею. Українсько-польська співпраця базувалася на загальноприйнятих ринкових засадах, для яких було характерно: модернізація форм відносин та участь в інтеграційних процесах. Юридичним підґрунтям для економічних взаємовідносин стало ухвалення важливих міждержавних документів, які охоплювали основні питання, пов'язані з економічною співпрацею, зокрема: Угоди про торгівлю та економічне співробітництво, Угоди між Міністерством сільського господарства і продовольства України та Міністерством сільського господарства і тваринництва, про економічну та науково-технічну співпрацю, ін., які регламентували відносини двох держав в економічній сфері, склали добротну базу для подальшого їх розширення і конкретизації відповідно до нових умов.

У торговельно-економічних відносинах переважали позитивні тенденції: поглиблювалася співпраця в енергетичному секторі, прикордонній та міжрегіональній взаємодії, розвивалися сфери торгівлі, послуг, транспорту та інвестиційної інфраструктури.

Доведено, що українсько-польське економічне співробітництво поступово перетворилося на один із ключових пріоритетів двосторонніх відносин. Польща стала найважливішим партнером України в Центрально-Східній Європі.

Історія розвитку міждержавного економічного співробітництва підтверджує вагомість економічної складової у взаєминах між Україною і Польщею, а також їх, загалом, позитивну динаміку. Обидві країни приділяли значну увагу реалізації спільних економічних програм та взаємодії у межах міждержавних інституцій задля розвитку національних економік. Аналіз двосторонніх економічних відносин засвідчує, що розвиток торговельно-інвестиційних взаємостосунків є необхідною основою успішного формування економічного співробітництва. Історичний досвід 1991-2019 рр. переконливо доводить важливість використання всіх наявних резервів і можливостей для подальшої ефективної взаємодії між Україною та Польщею. Підкреслимо, що досвід економічної співпраці двох держав потребує подальшого ґрунтовного вивчення, як і загалом українсько-польські взаємини. Це є нагальною вимогою часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зашкільняк Л. О., Крикун Н. Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002. 752 с.
2. Гальчинський А. С. Україна – на перехресті геополітичних інтересів. Київ: Знання України, 2002. 180 с.
3. Зеленько Г. «Навздогінна модернізація»: досвід Польщі для України. Київ: Критика, 2003. 216 с.
4. Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків: Фоліо, 2003. 553 с.
5. Горенко О. Соціально-політичний вимір європейської інтеграції та України. Київ: Ін-т Історії України НАН України, 2002. 331 с.
6. Криль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець XX – початок XXI ст.). Київ: Знання, 2013. 278 с.
7. Лотоцький С., Трохимчук С. Україна в світовому геополітичному просторі. Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. 192 с.
8. Івченко О. Г. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. Київ: РІЦ УАННП, 1997. 688 с.
9. Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат. Львів: Світ, 2011. 384 с.
10. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн XX століття. Київ: Генеза, 2005. 816 с.
11. Алексієвець Л., Алексієвець М., Чорна Н. Польща: на шляху до НАТО та ЄС. Тернопіль: Вектор, 2012. 268 с.
12. Гайдуков Л. Ф., Кремень В. Г., Губерський Л. В., Білоусов М. М., Бруз В. С. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980-2000 роки). Київ: Либідь, 2001. 624 с.
13. Андрущенко (Гринько) С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі. Київ: Логос, 2005. 288 с.

14. Литвин В. М. Україна: хроніка поступу (1991-2000). Київ: Альтернативи, 2000. 516 с.
15. Рудич Ф. М., Балабан Р. В., Дергачов О. П., Заремба О. В., Зеленько Г. І., Кіш Є. Б., Кононенко Н. В., Кудряченко А. І., Ляшенко Т. М. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти. Київ: МАУП, 2002. 488 с.
16. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / пер. з англ. П. Тарашук. Київ: Основи, 2008. 1080 с.
17. Wizimirska B. Polska polityka zagraniczna. Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej, 1991. S. 8-12.
18. Nowakowski J. M. Polska polityka wschodnia w 1991 r. Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej, 1996. S. 77-78.
19. Onyszkiewicz J. Kilka uwag o problemie bezpieczeństwa Polski. Polska w Europie, 1992, 8 kwietnia. S. 27-36.
20. Геремек Б. Основні напрямки зовнішньої політики Польщі. Політична думка, 1998, № 1. С. 62-75.
21. Алексієвець Л., Гевко В. Україна і Польща: шляхи співробітництва (1991-2004 рр.). Тернопіль: Ред.-вид. центр ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. 153 с.
22. Алексієвець Л., Ільчук І. Українсько-польські відносини сучасності. Тернопіль: Вектор, 2016. 259 с.
23. Кіндрат К., Трохимчук С. Українсько-польські стосунки на зламі тисячоліть. Львів, 2002. 112 с.
24. Бабак О. І. Українсько-польські відносини (від 1990-х років до 2005 р.). Кіровоград, 2005. 144 с.
25. Стрільчук Л., Стрільчук В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин та співробітництва. Луцьк: Волинські старожитності, 2013. 258 с.
26. Стрільчук Л. В. Україна – Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець XX – початок XXI ст.). Луцьк: Волинські старожитності, 2013. 608 с.

27. Борщевський В. В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції. Львів: Аверс, 2007. 328 с.

28. Борщевський В. В. Україна і Польща в умовах розширеного ЄС: економічна оптимізація та глобальне партнерство. Львів: Аверс, 2009. 244 с.

29. Глібов В. В., Горун О. Д. Українсько-польські відносини в пострадянський період: деякі аспекти політичного й економічного співробітництва. Політика і час, 1997, № 5-6. С. 15-21.

30. Пирожков С., Крамаревський О. Польсько-українські відносини: погляд з України. Політика і час, 1996, № 1. С. 14-25.

31. Чернега П. Українсько-польський діалог в контексті стратегічного партнерства. Історія в школі, 2002, № 5-6. С. 1-4.

32. Васильєв Д., Чекаленко Л. Українсько-польські відносини наприкінці ХХ століття. Нова політика, 1998, № 4. С. 13-17.

33. Афанасьєв І. Ю. Польсько-українські економічні стосунки у 1991-1996 рр. Україна і Польща у Східно-Центральній Європі: спадок і майбуття. Київ, 1999. С. 126-131.

34. Писаренко С. М. Торговельне співробітництво України та Польщі в умовах розширеного ЄС. Київ, 2007, ч. 1. С. 57-63.

35. Рудіченко Н. Деякі аспекти українсько-польського співробітництва в 90-ті роки ХХ ст. Україна і Польща: стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. Київ, 2002. С. 86-90.

36. Андрушків Б., Бакушевич Я. Україна і Польща – економічні аспекти співпраці. Економіка України, 2005, № 11. С. 82-85.

37. Медвідь Ф. М. Стратегічне партнерство України і Польщі в умовах багатопольного світу. Наукові праці МАУП. 2011. Вип. 1 (28). С. 33-38.

38. Акт проголошення незалежності України від 16 липня 1990 р. Енциклопедія історії України. Т. 1. А-В. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2003. С. 57.

39. Декларація про державний суверенітет України. Київ, 1996. Т. 1. С. 5-9.

40. Декларація про основні принципи та напрямки розвитку українсько-польських відносин. Історико-архівне управління МЗС України. Ф.: Міжнародні договори. Од. зб. 2. 6 арк.

41. Декларація про принципи та напрями партнерства й співробітництва між Україною та Республікою Польща у сфері торгово-економічних зв'язків [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_077

42. Договір між Республікою Польща і Україною про добросусідство, дружні відносини і співробітництво (18.05.1992 р.). Світ відкриває Україну. Київ: Київська правда, 2000. С. 141-149.

43. Україна на міжнародній арені: збірник документів і матеріалів 1991-1995. Київ: МЗС України, 1998. 320 с.

44. Зібрання чинних міжнародних договорів України. За ред. А. М. Зленка. В 2-х т. Т. 1. Київ, 2001. 455 с.

45. Україна – Польща: міждержавні документи. Програма українсько-польського співробітництва на 2013-2015 рр. Історико-архівне управління МЗС України. Ф.: Міжнародні договори. Од. зб. 6859. 10 арк.

46. Міждержавні відносини України та Республіки Польща: збірник документів / відп. ред. проф. П. Сардачук. Київ, 2011. 344 с.

47. Двосторонні документи з державами-членами ЄС щодо співробітництва в сфері інтеграції. Урядовий портал. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>

48. Програма українсько-польського співробітництва на 2013-2015 рр. Історико-архівне управління МЗС України. Ф.: Міжнародні договори. Од. зб. 6859. 10 арк.

49. Гороть А., Прокопчук К. Генезис польсько-українських міждержавних економічних відносин. Історико-правовий часопис. 2013. № 2. С. 58-62. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://chasopys.hl.vnu.volyn.ua/index.php/chasopys/article/view/603>

50. Протокол про створення Консультаційного Комітету Президентів України та Республіки Польща [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon2.gov.ua/laws/show/en/616_228

51. Кіндрат К., Трохимчук С. Українсько-польські стосунки на зламі тисячоліть. Львів, 2002. 112 с.

52. Митрофанова О. Польща як стратегічний партнер України. Політичний менеджмент, 2006, № 6. С. 153-160. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/mytrofanova_polshcha.pdf

53. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про торгівлю та економічне співробітництво [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/mu91014u>

54. Угода між Міністерством сільського господарства і продовольства України та Міністерством сільського господарства і продовольства Республіки Польща про господарське і науково-технічне співробітництво. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_181

55. Знахоренко О. Стратегічне партнерство в українсько-польських відносинах: державно-політичний та військовий аспекти. Людина і політика, 2004, № 3. С. 29-40.

56. Ебергард Д. Результати соціально-економічних перетворень у Польщі та Україні. Економіка України, 1999. С. 86-89.

57. Ліманський А., Штефанич Д. (ред.). Українсько-польська економічна співпраця: досвід і перспективи: збірник наукових праць. Тернопіль—Катовіце, 2004. 131 с.

58. Галаур С. Україна і Польща: новий крок у співпраці. Урядовий кур'єр, 1998, 30 червня.

59. Виступ Посла України в Республіці Польща О. Ф. Моцика у ВДУ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vdu.edy.ua>

60. Бурант Р. С. Україна і Польща: до стратегічного партнерства. Політична думка, 1997, № 3. С. 99-111.

61. Кльоба Л. Співпраця між українськими і польськими банками. Економічний часопис, 1998, № 6-7. С. 36.
62. Карлін М. І. Ринкові перетворення в Україні та досвід Польщі. Вісник Київського університету. Економіка, 2002, № 63. С. 7-9.
63. Українсько-польські відносини [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kimo.vniv.kiev.ua>
64. Горун Д. Українсько-польське регіональне співробітництво. Нова політика, 1999, № 3. С. 15-18.
65. Тима П. Польща – час змін. Сучасність, 1994, № 3. С. 90-93.
66. Головка О. Україна – Польща: позитивна динаміка відносин. Урядовий кур'єр, 2003, 1 серпня. С. 1-2.